

Heemkring Berchem vzw

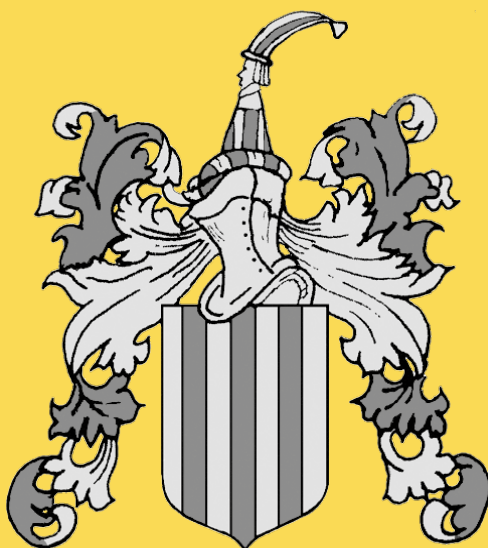
Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:
Zomer 2016 | jaargang 23 - nummer 125

België-Belgique

P.B.

Berchem 1
8/4384

Heemtenberg nr. 125

Verantwoordelijke uitgever: Walter Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Berchem vzw

Erevoorzitter René Goossens[†]

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter Paul Gysen

Penningmeester Josée De Cock

Secretaris Walter Gysen

Raadsleden: Hugo Belmans, Marc Kelders, Chris Van der Snickt, Liliane Voorspoels.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen
Tel. 03 230 17 51 | Tel. 03 292 51 15
e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | ntp@heemkundeberchem.be

Secretariaat: Auwersstraat 34, 2600 Berchem | e-mail: info@heemkundeberchem.be
Internet: www.heemkundeberchem.be
Facebook: www.facebook.com/heemkringberchem

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: € 12,00 per jaar

Steunend lid: € 17,00 per jaar

Erelid vanaf: € 32,00 per jaar

Bankrekening: IBAN BE53 0680 7122 0053
op naam van Kring voor Heemkunde Berchem

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem (Domein Park-West - La Piazza)

open elke 2de en 4de zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur

Groepsbezoek en afspraak mogelijk - voor info 03 292 51 15
e-mail: museumbeheer@heemkundeberchem.be

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Heemtenberg

magazine van de
Heemkring Berchem vzw
opgericht in mei 1962

Zomer 2016

Jg. 23 - nr. 125

Inhoudstafel

Contactgegevens	pag. 2
Inhoudstafel	pag. 3
Heemkringleven	
➤ "Kring voor Heemkunde Berchem vzw" wordt Heemkring Berchem vzw	pag. 4
➤ Teksten Heemtenberg	pag. 5
➤ In Memoriam Wilfried Jacobs	pag. 6
➤ In Memoriam John Truys	pag. 9
Ons Heem	
➤ Devotieprenten van Theresia van het Kind Jezus	pag. 10
➤ 450 jaar Beeldenstorm in Berchem - Deel 1	pag. 14
Museum	
➤ "De Leeuwerik" onder de loep genomen Foto-Expo	pag. 22
Groote Oorlog	
➤ Inleiding bij "De Groote Oorlog" (deel 7)	pag. 28
➤ "De Groote Oorlog" - geschiedkundig (deel 7)	pag. 29
➤ Slag der Zilveren Helmen	pag. 39
Varia	
➤ Zoekertjes	pag. 26
➤ Onze-Lieve-Vrouw Middelaars en de H. Lodewijk 90 jaar parochie en 80 jaar kerk	pag. 43

“Kring voor Heemkunde Berchem vzw” wordt Heemkring Berchem vzw

Op 1 april 2016 (en dit is geen aprilgrap!) hield onze kring haar jaarlijkse verplichte statutaire algemene vergadering. Nadat de voorzitter had vastgesteld dat er voldoende leden aanwezig of vertegenwoordigd waren om geldig en statutair te vergaderen, werden door de secretaris en penningmeester zowel het administratief verslag als het financieel verslag over het werkjaar 2015 voorgelegd en door de aanwezigen goedgekeurd. Hierna werd aan de bestuurders kwijting verleend.

Gezien de mandaten van gans het bestuur afgelopen waren, moesten deze vernieuwd worden voor een nieuwe periode van vijf jaar.

Omdat verschillende bestuurders hun ontslag aanboden tijdens de voorbije bestuursperiode, dit om persoonlijke redenen moest er vervanging voorzien worden.

Om jongere actieve leden aan te trekken wenste de voorzitter een stap terug te zetten en stelde voor zich verder ten dienste te stellen als secretaris.

De raad van bestuur bestaat ziet er momenteel als volgt uit:

- ▶ Paul Gysen, voorzitter | conservator museum
- ▶ Walter Gysen, secretaris
- ▶ Josée De Cock, penningmeester
- ▶ Chris Van der Snickt, 1ste ondervoorzitter | fotoarchivaris
- ▶ Hugo Belmans, 2de ondervoorzitter | archivaris
- ▶ Liliane Voorspoels, raadslid | adjunct-conservator museum
- ▶ Marc Kelders, raadslid | museumbeheer.

We danken langs deze weg nog onze ontslagnemende bestuursleden: de heren Harrie Van Camp, Kris Reymer, Luc Van den Bempt en mevrouw Nicole Peeters. Nicole nam wel ontslag als bestuurder maar wenst nog wel actief mee te werken als medewerker museumbeheer.

In het teken van de modernisering en het toegankelijker maken van onze vereniging voor het Berchemse publiek, werd met algemene stemmen de naam van onze “Kring voor Heemkunde Berchem vzw” gewijzigd in “**Heemkring Berchem vzw**”. Deze titel is korter, klinkt minder oubollig, komt warmer over naar het grote publiek en omvat nog steeds dezelfde bevoegdheden, het bewaren van het heden en verleden van ons geliefde Berchem. Hierbij hoort natuurlijk ook een nieuw logo dat we u hierbij voorstellen in de zwart-wit versie voor officieel gebruik.

De verjonging van sommige functies wierpen de voorbije werkjaren reeds hun vruchten af. Denken we maar aan de grote aanpassing van ons zoldermuseum en het betere presentatiewerk van ons fotoarchief. Ook de aankoop van het kleurrijke meubilair fleurden het ganse museum op. Dit resulteerde in aanzienlijk meer bezoekers dan de vorige jaren.

We willen in de toekomst deze modernisering verder zetten en onze kringwerking meer bekend te maken bij de Berchemse bevolking door middel van verschillende nog verder uit te werken initiatieven. We houden u hiervan zeker op de hoogte.

Walter Gysen | secretaris

Teksten Heemtenberg

Hebt u nog oude foto's, een leuk verhaal Berchems verhaal, wilt u een bijdrage leveren of hebt u een interessant artikel over ons geliefde Berchem? Teksten zijn altijd welkom bij onze redactie:

Heemtenberg - Auwersstraat 34, 2600 Berchem

Telefoon 03 230 17 51

**e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be of
ntp@heemkundeberchem.be**

**De redactie voor het volgende nummer wordt afgesloten op
zondag 9 oktober 2016.**

In Memoriam Wilfried Jacobs

We vernamen het overlijden van Wilfried Jacobs, geboren te Berchem op 18 juli 1941 en overleden na een slepende ziekte te Mortsel op 10 mei 2016.

Op de plechtige uitvaartdienst in de kerk Pius X te Wilrijk zeer sfeervol en intens verzorgd door de kinderen en kleinkinderen van Wilfried ontvingen

we het prentje van de overledene waarop vermeld werd dat Wilfried Jacobs lid was van de Koninklijke Harmonie De Vriendenkring Berchem.

Ik neem aan dat de familie in de geest van Wilfried het zeer eenvoudig wou stellen, maar Wilfried was meer dan lid van deze harmonie. Hij was niet alleen de gewezen dirigent maar Wilfried was de ziel van deze harmonie.

Ik had het voorrecht meer dan twintig jaar intens samen te werken met Wilfried, eerst als secretaris en later als voorzitter van deze harmonie.

De familie Jacobs was zeer verbonden met de Vriendenkring. Vader Lode Jacobs was er jaren dirigent, bewerkte composities van werken die niet voor harmonie geschreven werden maar voor philharmonische orkesten. Nu zijn er verschillende musici die werken voor harmonie schrijven of bewerken maar in die tijd waren de harmonies op zich zelf aangewezen. In 1960 tijdens een uitstap van de harmonie op de vooravond van Rerum Novarum overleed plots vader Lode Jacobs en kwam de harmonie zonder dirigent te zitten. Louis De Keersmaeker keerde terug als dirigent tot zijn overlijden in 1970.

Op voorstel van Wilfried werd Jos Joris als dirigent aangezocht, enkel maar voor enkele maanden, maar het werden uiteindelijk 10 jaar. Wilfried Jacobs speelde vanaf zijn 14 jaar toen de hobopartij.

Met dirigent Jos Joris klikte het en Wilfried werd aangesteld als tweede dirigent. Broers en zusters van Wilfried speelden allen eveneens in de harmonie. Met een vader als dirigent werd het uiteraard een muzikale familie en de kinderen bespeelden allen een instrument, niet altijd hun eigen keuze maar een instrument waaraan de harmonie op dat moment een dringende nood had.

Na het afscheid van Jos Joris werd Wilfried de eerste dirigent. Hij beperkte zich niet alleen tot deze functie maar gaf bovendien muzieklessen bij sommige muzikanten aan huis toen er nood was aan meer spelende leden zoals de “late roepingen”, sympathisanten van de harmonie of ouders van kinderen, die overhaald werden een instrument te bespelen maar eerst les in notenleer kregen. Momenteel spelen er nog verschillende leden van deze “late roepingen” als volwaardige muzikanten mee.

Om de jeugd aan te trekken lag Wilfried ook mee aan de basis van de muziekkampen in Balen waar de jongeren vanaf de woensdag muzikles kregen om de zondag daarop de misviering muzikaal op te luisteren en in de namiddag een concert te verzorgen. Uiteraard werd de jeugd ook bezig gehouden met spel en tochten. De leiding gevende muzikleraars werkten soms tot 's nachts om muziekstukken aan te passen zodat 's anderendaags de jonge muzikanten verder konden oefenen. Wilfried was ook hier de gangmaker bij uitstek. Ook het blokfluitenensemble vond zijn ontstaan een bracht een mooie inbreng bij de toenmalige kerstconcerten.

Meer dan 30 jaar bleef Wilfried de dirigent. Hij beperkte zich niet enkel tot het dirigeren maar verzorgde mee het vervoer van slagwerkinstrumenten bij concerten op verplaatsing, zorgde voor de plaatsing van stoelen en pupiters, alles op tijd in orde.

Uiteraard kende Wilfried tijdens zijn 30 jarige werking ook hoogten en laagten. Momenteel telt de harmonie een 62-tal spelende leden waarvan meer dan de helft jongeren. Na zijn afscheid als dirigent was Wilfried nog wel aanwezig op verschillende uitvoeringen. Enkel eind april en begin mei 2016 moest hij door zijn ziekte forfait geven.

Door zijn overlijden liet Wilfried een leemte na. Toch kan hij verzekerd zijn dat de Vriendenkring Berchem in veilige handen is. Drie bekwame dirigenten, waaronder zijn zoon Bert Jacobs, namen zijn functie over. Ook zijn kleinkinderen zijn volwaardige muzikanten. Zeker Bert heeft een "aardje naar zijn vaartje". Hij treedt volwaardig in de voetsporen van Wilfried. Niet alleen speelt hij eveneens hobo, is mededirigent maar ook een werker. Hij zorgt voor het vervoer en neemt de taken van Wilfried over wat betreft plaatsing van stoelen en pupiters. Hij is zeker zoals zijn vader begaan met het reilen en zeilen van de harmonie. De geschiedenis van de harmonie schrijven zonder rekening te houden met Wilfried Jacobs is onmogelijk. De Vriendenkring moet hem enorm dankbaar zijn. Dank zij zijn werking blijft zij nog de enige harmonie van de vijf die Berchem in het verleden telde. Het groot aantal jeugdige muzikanten laat vermoeden dat zij hopelijk nog een mooie toekomst tegemoet mag gaan. Wilfried Jacobs heeft hier veel verdienste aan.

Walter Gysen

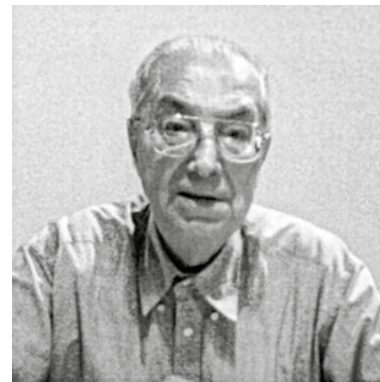
Secretaris Heemkring Berchem vzw

Erevoorzitter Koninklijke Harmonie De Vriendenkring Berchem

Geraadpleegde artikels:

Ledenblad Kon. Harmonie De Vriendenkring - jaargang 32 – nr. 3 (juni-juli 2016) - In memoriam & Een terugblik.

In Memoriam John Truyts

We vernamen het overlijden van ons lid John Truyts.

John werd geboren te Haasdonk op 27 juli 1931 en overleed op de Palliatieve Eenheid Sint-Erasmus te Borgerhout op 18 juni 2016.

John was een echte volksmens. Alhoewel hij op het grondgebied van Borgerhout woonde, was John een echte Berchemnaar en voelde zich volledig thuis in de Groenenhoek.

Regelmatig bracht John ons een artikel over het één of ander onderwerp dat hem nauw aan het hart lag of iets dat hij ontdekte en dat hij het zo interessant vond om het aan onze leden door te geven via ons Heemtenberg. Zo herinner ik me een artikel over het pleintje aan de Dianalaan en de Diksmuidelaan waar het beeldje met de olifantjes werd ingehuldigd.

De redactie is dan ook blij dat in Heemtenberg nr. 124 nog een laatste artikel van hem gepubliceerd werd over een Boeddha-tempel in de Pretoriastraat 68 te Berchem.

John kon zijn artikels op een eenvoudige voor iedereen begrijpelijke taal brengen, zodat de lezer de indruk had dat hij aanwezig en samen met John het bezoek van de tempel meemaakte.

Ook was John mede initiatiefnemer voor het babbelhoekje, dat spijtig genoeg niet door andere initiatieven verder gezet kon worden. Jammer want John was hier een echte gangmaker, een man die de gesprekken op gang kon trekken en in de juiste richting kon sturen. Als we dat initiatief terug willen opnemen, dan zouden we een man zoals John zeker kunnen gebruiken.

John Truyts was een goede medewerker voor onze kring. We zullen hem missen. We bieden langs deze weg namens Heemkring Berchem vzw onze innige deelneming aan de familie aan.

Walter Gysen □

Devotieprenten van Theresia van het Kind Jezus

door Hugo Lambrechts-Augustijns

Walter Weyns verwoordt goed de kracht en de betekenis van een relik.
*“Sommige objecten ontvangen een symbolische waarde omdat ze ooit in de nabijheid van iets of iemand vertoefd hebben. Het horloge van een grootvader, het antieke zakmesje van een oom, en soortgelijke objecten hebben een onvervangbare waarde gekregen omdat ze ooit de grootvader en de oom lichamelijk nabij waren en nu de grootvader en de oom telkens opnieuw even dichterbij brengen.”*¹

Sacrale objecten zijn echter geladen met een deel van de bovennatuurlijke kracht van het wezen dat zij vertegenwoordigen. Om op de tussenkomst van deze bovennatuurlijke bemiddelaars te kunnen rekenen, dienen communicatiewegen te worden geopend. Het sacrale object brengt de gelovige in direct contact met het voorgestelde wezen. Het fungeert als een brug naar de bovennatuur en als een venster waardoor de gelovige naar de andere wereld kijkt en tegelijkertijd ook door het wezen aan de andere zijde wordt gezien. De overdracht van weldoende kracht grijpt voornamelijk plaats wanneer de relik wordt aangeraakt.

Relikwieën of relieken (van het Latijnse *reliquiae*²) zijn bijzondere overblijfselen die het voorwerp zijn van een religieuze verering. Niet alleen in de Rooms-katholieke kerk, maar ook in het hindoeïsme, het boeddhisme en het orthodoxe christendom spelen relikwieën een belangrijke rol. Bij sommige stromingen van de islam zijn relikwieën ook belangrijk, andere beschouwen het als een afgoderij. Protestanten wijzen het vereren van relikwieën af, want reliekenverering leidt de aandacht van de gelovige af van God.

In de Rooms-katholieke kerk zijn relikwieën de overblijfselen van het lichaam van een heilige, van voorwerpen die met zijn of haar lichaam in contact zijn geweest, of door hen achtergelaten voorwerpen.

¹ Walter Weyns, *Gedoopte kaarsen en uitslaande vlammen*, p. 129.

² *Reliquiae* of stoffelijke rest, overschot, gebeente, is afgeleid van het werkwoord *relinquere*, wat overblijven of achterlaten betekent.

- In volgorde van belang worden relikwieën in drie categorieën ingedeeld:
- Eerste graad: overblijfsel van de heilige, in de eerste plaats botten, maar ook haren en nagels.
  - Tweede graad: kledingstuk van de heilige.
  - Derde graad: gebruiksvoorwerp dat met de heilige in contact is geweest.

Een aantal devotieprenten krijgen een bijzondere betekenis door de bevestiging van een relikwie, meestal van de derde graad, op de prent. De uiteinden van de bevestigingsdraad werden speciaal verzegeld.

Collectie HLA, 5,5 x 3 cm

Theresia van Lisieux, geboren als Marie-Françoise Thérèse Martin op 2 januari 1873, trad in bij de orde van de Ongeschoeide Karmelietessen te Lisieux (Normandië). In 1890 deed zij haar professie en nam de kloosternaam aan als *‘Theresia van het Kind Jezus en het Heilig Aanschijn’*. Ter onderscheiding van de heilige Theresia van Avila wordt zij ook wel *‘de kleine Theresia’* genoemd.

In haar autobiografie *‘Histoire d’une âme’* (Het verhaal van een ziel) vertelt zij hoe de liefde haar roeping werd en hoe de *‘kleine weg’* haar spiritualiteit vormde. In 1896 werd tuberculose bij haar vastgesteld en zij stierf op vierentwintigjarige leeftijd aan deze ziekte. Op 29 april 1923 werd Theresia zalig verklaard en haar heiligverklaring volgde op 17 mei 1925. Paus Johannes Paulus II riep Theresia, als derde vrouw in de geschiedenis, uit tot kerkleraar. Naar haar uitspraak: *“Ik wil het rozen (of zegeningen) laten regenen op aarde”* wordt zij afgebeeld als karmelietes die een crucifix en rozen tegen de borst houdt.

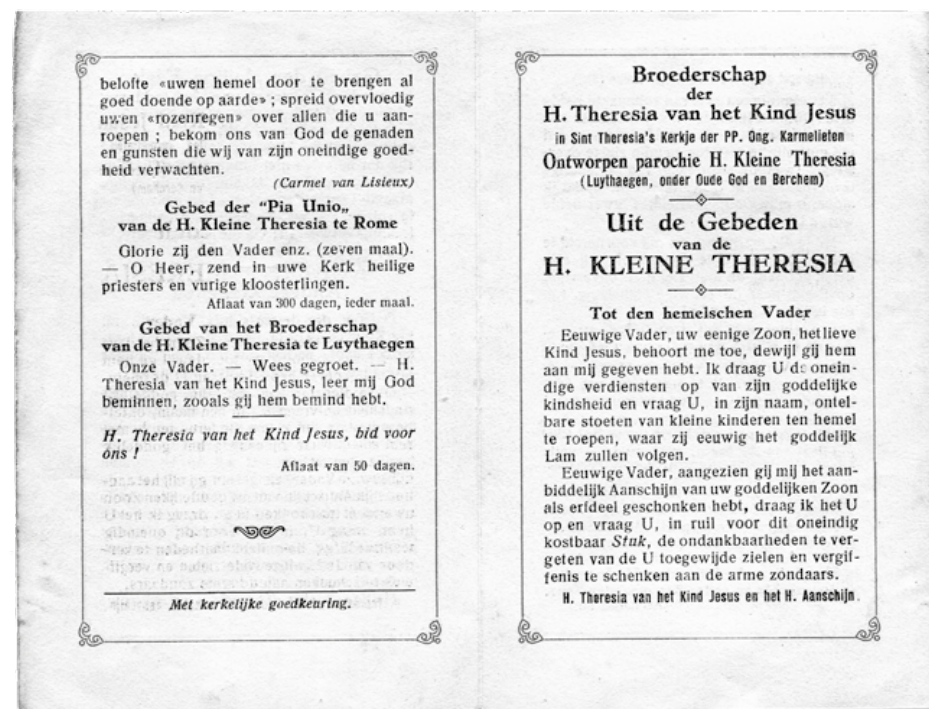
Een groot aantal kerken, scholen en rooms-katholieke instellingen zijn vernoemd naar Theresia van Lisieux, onder andere onze kerk op de Luithagen. Zij is de patrones van missionarissen en het missiewerk en de beschermheilige van Frankrijk.

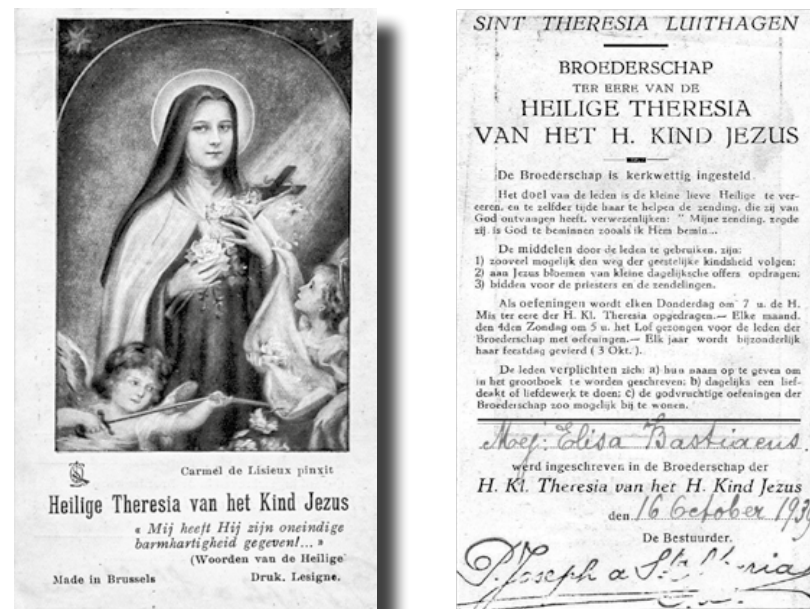
Collectie HLA

Moeder Teresa noemde zichzelf naar Theresia van Lisieux. Op 18 oktober 2015 heeft paus Franciscus Louis Martin en Marie-Azélie Guérin, de ouders van Theresia, heilig verklaard.

De grote verscheidenheid van devotieprentjes van Theresia van het Kind Jezus tonen aan dat veel gelovigen haar een warm hart toedragen. Op de Luithagen is de Broederschap der Heilige Kleine Theresia van het Kind Jezus reeds vóór 1936 actief. □

Collectie HLA

450 jaar Beeldenstorm in Berchem - Deel 1

door Paul Gysen

Reformatie¹

Vanaf 1520 kent het protestantisme een sterke opkomst in Antwerpen. Door de centrale economische functie van de Scheldestad, groeit de stad uit tot het centrum bij uitstek van het protestantisme in de Nederlanden. De bestuurders van de stad Antwerpen proberen de plakATEN² uitgevaardigd door Keizer Karel V niet al te streng toe te passen, zeker niet als er kooplieden mee gemoeid zijn. Een strenge naleving van deze plakATEN en zware beteugeling van deze “ketterij³” zouden het imago van de Scheldestad als vrije handelsmetropool immers ernstig kunnen schaden. Het stadsbestuur treedt wel kordaat tegen de baptisten (doopsgezinden). Deze aanhangers van de reformatie, voorstanders van de volwassenendoop, zijn doorgaans eenvoudige lieden.

Filips II van Spanje
(°1527 - †1598)

Wanneer men deze baptisten vervolgde, kwamen de economische belangen van de stad zeker niet in het gedrang. Het is dan ook niet verwonderlijk dat bij de 131 protestanten die tussen 1550-1565 te Antwerpen werden terechtgesteld, krachtens de ketterijplakATEN, 117 doopsgezinden zaten.

¹ *Reformatie*: godsdienstige beweging in de 16de eeuw onder leiding van Maarten Luther en Johannes Calvijn die de protestantse leer prediken. De invloed van de Reformatie strekt zich uit over vele landen en is tot op de dag van vandaag merkbaar in kerk en samenleving.

² *Plakkaat*: Een plakkaat was in de Nederlanden van de 16e tot de 18e eeuw een ordonnantie waardoor regeringsvoorschriften ter kennis van het volk werden gebracht.

³ *Ketter*: Door de grote religieuze tegenstelling werden niet rooms-katholieken in de 16de eeuw “ketteren” genoemd. “Ketter” in zijn specifieke betekenis is een aanduiding voor een aanhanger van een ketterij, een leerstelling, die bewust en opzettelijk in tegenspraak is met datgene wat een bepaalde geloofsgemeenschap beschouwt als de fundamentele geloofsleer. Het woord ketter kan ook in algemene zin gebruikt worden.

Smeekschrift

Op 5 april 1566 bieden een 300-tal edelen zich bij Margaretha van Parma, landvoogdes der Nederlanden en halfzus van de Spaanse koning Filips II van Spanje⁴, aan om haar een Smeekschrift te overhandigen. Ze vragen

Margaretha van Parma
landvoogdes der Nederlanden
van 1559-1567 (°1522-†1586)

de opschorting van de plakATEN en de afschaffing van de inquisitie, de Spaanse rechtbank die de protestanten vervolgt. Aangezien het om een smeekschrift gaat en ze protesteren tegen de huidige situatie, krijgen ze van de andere edelen die het smeekschrift niet mee ondertekenden de bijnaam “geuzen”⁵ of bedelaars. Deze “edele bedelaars” zouden deze benaming als eretitel gaan dragen. Al gauw zal het woord geus of geuzen een verzamelnaam worden voor iedereen die zich verzet tegen de religiepolitiek van Filips II.

Het Smeekschrift maakt in Antwerpen meteen een diepe indruk. Al vlug wordt de repressiepolitiek van Filips II gehemeld in scherpe pamfletten en schotschriften⁶. Tegelijkertijd doet het gerucht de ronde dat de landvoogdes belangrijke concessies heeft gedaan. (In werkelijkheid heeft ze een opschorting voorzien om de edelen de kans te geven bijkomende handtekeningen te verzamelen om het Smeekschrift dan op dat moment aan Filips II te overhandigen.) Nu de situatie “veranderd” is, vinden de protestanten nieuwe moed. Ballingen keren terug naar de Nederlanden, onder wie heel wat gevluchte predikanten die in het publiek optreden.

De hagenpredikanten

Voor al de calvinistische predikanten treden nu op de voorgrond. De hagenpreken die ze buiten de stad organiseren, zijn een uiting van hun groeiend zelfvertrouwen.

⁴ Filips II (21 mei 1527 - 13 september 1598) was heerser over Castilië, Aragón (deze landen vormden samen Spanje), Napels, Sicilië, de Spaanse Nederlanden en Portugal. Hij volgde als koning van Spanje, zijn vader Keizer Karel V die in 1556 aftrad als koning van Spanje.

⁵ *Gueux*: Franse woord voor bedelaar.

⁶ *Schotschrift*: smadelijk of protesterend geschrift.

Maarten Luther
(1483-1546)

Zo zullen op 24 juni 1566 in het Berchems heesterbos (tegenwoordig de omgeving van het Rooi en de Fruithoflaan en Roderveltlaan) van Hendrik van Berchem, weliswaar zonder toelating, een Franse hagenpreek met tolk plaatsvinden en op 29 juni 1566 heeft er op het Laar in Borgerhout (nu de buurt van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw nabij de Turnhoutsebaan) heeft er tegelijk een Franse én een Nederlandse hagenpreek plaats. Zowel in Berchem als in Borgerhout zullen er telkens

een 3000-4000 tal toehoorders aanwezig zijn. Op 30 juni heeft er op het Laar opnieuw een dubbele predicaatie plaats waarbij naargelang de bron wel 15000 tot 30000 luisteraars naartoe kwamen.

De Antwerpse schout, verantwoordelijk voor de toepassing van de plakkaaten, ziet in dergelijke omstandigheden geen mogelijkheid om repressief op te treden. De stoutmoedige calvinisten zijn zo talrijk dat een gewapende interventie niet uitvoerbaar is. Hij had ook vernomen dat binnen afzienbare tijd de predikanten intra muros⁷ wilden vergaderen.

De massapredicaties geven de slagkracht en ambities van de calvinisten aan, ook al zijn niet alle toehoorders overtuigde aanhangers van de leer van Calvijn. Velen zullen ongetwijfeld nieuwsgierig geweest zijn naar wat de predikanten op deze bijeenkomsten te vertellen hadden. In die tijd waren veel gelovigen vanuit religieus opzicht, onbeslist. Ze hebben kritiek op bepaalde leerstellingen en praktijken van de rooms-katholieke kerk. Ze hebben sympathieën voor de ideeën van Luther of Calvijn maar laten het nog niet tot een breuk komen met de katholieke kerk. Precies door deze aarzelende religieuze ‘middengroepen’ kunnen de hagenpreken op korte tijd duizenden toehoorders trekken.

⁷ *Intra Muros*: Latijns voor “binnen de stadsmuren”. *Extra Muros* betekent “buiten de stadsmuren”.

Johannes Calvijn
(1509 – 1564)

Opstand en reformatie

Tussen 1566 en 1585 kenden de politieke en religieuze spanningen in onze gewesten een hoogtepunt. We kenden openlijke opstand en godsdienst-onvrijheid, politieke en religieuze repressie, zowel van calvinistische als van katholieke zijde.

Al vanaf 1520 was Antwerpen een centrum van protestantisme. De aanhangers van Maarten Luther binnen onze Scheldestad waren vooral de monikken van het Augustijnerklooster en Duitse kooplieden. Rond 1535 deden de doopsgezinden hun intrede. Vanaf 1550 lieten de calvinisten steeds meer van zich horen. Er ontstond in Antwerpen een goed georganiseerde Nederlandstalige en Franstalige kerkgemeenschap uit. Omdat zowel Karel V en Filips II met steeds strengere plakkaaten voor de dag kwamen, moesten de verschillende protestantse groepen hun activiteiten steeds meer in het geheim organiseren.

Het Wonderjaar 1566 bracht daarin verandering. De massa die op de ha-

Willem I van Oranje-Nassau
(°1544-†1584)
door Anthonie Mor rond 1554

genpreken afkwam baarde de Antwerpse stadsbestuurders ernstig zorgen. Ze vreesden dat de rust een orde verstoord zouden worden en dat de vreemde kooplieden daardoor de stad zouden verlaten. Daarom verzochten ze de landvoogdes Margaretha om een krachtige figuur naar Antwerpen te sturen.

Margaretha zond Willem van Oranje naar Antwerpen, één van de invloedrijkste hoge edelen van de Nederlanden. Op dat moment was hij nog katholiek maar toonde al wel veel sympathie voor het Lutheranisme. Willem van Oranje had de functie van een soort gouverneur, maar slaagde er echter niet in de opmars van de calvinisten te stoppen. Toen de beeldenstorm uitbrak, was dit maar al te duidelijk.

Op 5 mei 1566 zal Hendrik van Berchem, opvolger van Jan Van Lier (VI) Heer van Berchem, door de commissarissen van Margaretha van Parma aangeduid worden als eerste of buitenburgemeester van Antwerpen. De regering rekende geheel op hem.

Verspreiding van de beeldenstorm in de Nederlanden

Volgens sommigen had de beeldenstorm een religieuze oorzaak: in de 16e eeuw kwam het calvinisme op in de Nederlanden. De aanhangers van het calvinistisch protestantisme zouden erg gekant zijn tegen het vereren van heiligen. Zij baseerden zich daarbij op de Bijbelse Tien geboden, waarin sprake is van het verbod om beelden te vereren. Ook zouden de beeldenstormers zich aan de uitbundige rijkdom ergeren binnen die (door hen aangevallen) kerkgebouwen. Dit bleek onder andere uit kreten die geveerd werden op verschillende kerkmuren: *“(H)ic ben niet voorhnehmensch deese kerk oph te geeven!”* Deze opvatting wordt tegenwoordig betwist. Historici wijzen op sociale ontevredenheid die mede de aanleiding zou zijn geweest. Ook de opkomst van een middenklasse wordt in verband gebracht met de Beeldenstorm. Die zou een symbolische daad zijn geweest van een opkomende groep. Een groot deel van het volk was niet geïnteresseerd in theologische scherpslijperij, maar zag in het calvinisme een mogelijkheid zich te ontworstelen aan het oude gezag.

Zelf waren de calvinisten, die voornamelijk in stedelijke centra actief waren, van mening dat een kerk zo sober mogelijk moest zijn ingericht: cultuurkenmerk van de opkomende stedelijke burgerij toen. Het calvinistisch-protestantisme wordt wel gezien als belangrijkste emancipatorische uitdrukking op religieus gebied van de economisch sterker wordende burgerij. Gelet op de belangrijke rol in de toenmalige samenleving van de Rooms-katholieke religie en kerk had dit onmiddellijke grote maatschappelijke consequenties. In dit opzicht wordt de Beeldenstorm van 1566 wel gezien als een tastbare uiting van de ‘doorbraak’ van een burgerij die niet langer meer door de Rooms-Katholieke Kerk werd beïnvloed.

Vanwege de religieuze tegenstellingen in de 16e eeuw werden protestantse Nederlanders ook wel *“kettters of sectarissen”* genoemd. Door de kerk van Rome werd het gebruikt om iedereen die van de heersende leer afweek daarmee aan te duiden.

De Hagepreek in Berchembos – maandag 24 juni 1566

In de eerste maanden van 1566 krioelde het zodanig van de vreemdelingen (lees: niet-Antwerpenaren, vooral Walen en Fransen) waarbij hun komst niet goeds voorspelde. Men kon duidelijk aanvoelen dat er grootse

gebeurtenissen te verwachten stonden. Het aantal kettters of sectarissen was in de Scheldestad zodanig aangegroeid en stoutmoedig geworden, dat zij in mei 1566 openbare preken inrichtten waar de nieuwe geloofsleer onderwezen en de opstand voorbereid werd. Binnen de stadswallen durfden zij echter hun preken niet te houden. Daarom trokken zij dagelijks buiten de stadswallen en verkondigden hun leer meermaals in het heesterbos in Berchem dat eigendom was van Hendrik van Berchem en ten zuiden lag van het kasteel. Het is duidelijk dat hij in het begin geenszins deze bijeenkomsten kon verbieden. Hierbij waren meestal een goeie 500-600 aanwezigen die deze preken bijwoonden, meestal Walen, Fransen en Duitsers die doorgaans goed gewapend waren. Voor zover bekend zou geen enkele Berchemnaar deze preken hebben bijgewoond.

Hagenpreken buiten Antwerpen, 1566. Calvinistische bijeenkomsten in de bossen, in de verte de stad Antwerpen. Op de voorgrond gewapende calvinistische ordebewakers. We kunnen echter niet met zekerheid stellen dat dit de samenkomst in Berchembos is.

De protestant Godevaert van Haecht, die de gebeurtenissen meemaakte, geeft het relaas weer in zijn kroniek: *‘Item op 24 Juni, Sint-Jansdag, zo geschiedde dat een nieuwe religie, zijnde van de Calvinisten, al Nederland door schier, buiten alle steden, gepredikt werd... En hier tot Antwerpen predikten zijn omtrent Berchem in het Bos, en dit waren Walen en Fransen, omtrent 3000...’*

In zijn verslag hierover dat de magistraat van Antwerpen naar zijn vertegenwoordigers te Brussel stuurde, lezen we het volgende:

“Wij willen niet nalaten u te adverteren hoe gisteren nanoen zekere vergadering is gehouden in het klein heesterbos van Heer Hendrik van Berchem. Omtrent één uur kwam uit het kwartier van wijlen h. Michiel van der Heyden (Zurenborg) een man met lange mantel, vergezeld van 10 tot 12 personen met rapieren. Ze bezetten het veld, bezaaid met boekweit, 3 bunders⁸ groot, dat P. Raet in huur heeft, waartegen deze, wegens de shade, zich opponeerde. Desniettenstaande hebben ze hetzelfde met meer bijgekomen volk ingenomen en gans vertreden, zeggende aan Raet dat men hem zijn shade vergoeden zou. Maar alzo de hoop fel aanwaste, vertrokken ze naar gezegd heesterbos, stellende hun wacht op de vier hoeken. Waar een paar heesters bijeenstonden, waartegen men leunen kon, sloegen ze russen⁹ op, en daar verscheen hun predikant, hebbende aan de zijde een klein flesje, waaruit hij in het prediken soms dronk. Er waren ook 7 of 8 personen te paard, een met 2 zinkroeren¹⁰ aan zijn zadel, de anderen met rapieren (schermdegen). Achter het bos stonden 4 heirbaanwagens met huiven, ledig, de paarden staande in het boekweitveld, bewaakt door zeker jongens waarvan 1 met rapier.

8 Bunder: Antwerpse bunder = 4 dagwand of 400 roeden . 1 roede = 0,00329017 ha. 3 bunder is 3,948204 hectare.

9 Rus: Rus (Juncus) is een geslacht van plantenfamilie (Juncaceae). De planten lijken oppervlakkig gezien op grassen. De bloembouw is bij russen lang zo sterk niet op windbestuiving ingericht als bij de grassen. Een overeenkomst met grassen is de aanwezigheid van de smalle bladeren en scheden van waaruit de bladeren groeien. De bladeren van russen zijn priemvormig en onbehaard.

10 Zinkroeren: Oude benaming voor pistool, waarvan de naam waarschijnlijk afgeleid is van een muziekinstrument “zink of sincke” genoemd waarmee de uitwendige gedaante van de kop van de pistoolloop veel overeenkomst had.

Naar wij konden verstaan, waren de meeste toehoorders Walen en daaronder veel Fransen. Met de affluctuatie van volk van Berchem en elders, mits de nieuwigheid, was de hoop ten slotte wel 4 tot 5000 man sterk, meest mans maar ook vrouwen, zelfs met kinderkens die ze zoogden. Sommigen klommen op de heesters. Toen de predikant begon, stelden ze hem een vierkante bonnet op het hoofd. Welke vergadering duurde tot 5 uur, soms ook zingende. (Het sermoo¹¹ was in 't Frans.) De Predicatie gedaan, hebben ze eensdeels hun weg genomen langs de lei van het hof van Berchem, door het bos en over Thielen's veld. Tegen het uur dat ze zouden vergaderen, liepen langs de weg een tiental jongens, die het volk er naar toe stuurden. Onder het prediken ging de mare¹², dat de schutters in de wapens waren en derwaarts kwamen, waarop gezegd werd dat ze konden komen, men zou ze verwachten. In het scheiden zegde de predikant, dat men Zaterdag ook in het Nederlands prediken zou...”

Waarom die prediking nu in Berchembos voorviel? Het bos sloot aan bij het bosgebied van de Luithagen, te Boelaer en van Luisbekelaer. En doorheen deze bossen liep de grens van Berchem-Mortsel, Berchem-Deurne. Het was daarbij ook een afgelegen oord. Dit gebied valt te situeren in de omgeving van het Rooi-Fruithoflaan-Roderveltlaan, vandaar ook de benaming van het verlengde van de Filip Williotstraat en Rooiplein, richting Fruithoflaan, de Berchemboslaan.

Maar heer Hendrik van Berchem heeft maatregelen getroffen en de volgende predicatie zou plaats hebben op het Laar van Borgerhout.

Diegene die de stad Antwerpen daar moest vertegenwoordigen, Antoon van Strale, deed niet wat Hendrik van Berchem had gedaan. Daardoor hebben de volgende hagenpreken alleen nog op het Laar plaats.

wordt vervolgd

Volgende deel: De gebeurtenissen in rechte lijn naar de beeldenstorm □

11 Sermoo: sermooen of preek.

12 Mare: mare of gerucht.

De Leeuwerikstraat in 1913

Foto gescand van glasnegatief

EN OUDEN LEEUWERIK
ESTAMINET

Heemkring
Berchem vzw

De Leeuwerik onder de loep genomen...

Zoldermuseum
Schaliënhoef

Rooiplein 6 - 2600 Berchem
Domein Park West - La Piazza
1ste verdieping

01/07/2016 tot 31/12/2016
elke 2de en 4de zondag | 14 tot 17 uur

Toegang: Volwassene (18+): € 2 | 12-18 jaar & 65+: € 1,50 | 6-12 jaar: € 1,00
-6 jaar en heemkringleden: gratis | Groepsbezoek mogelijk
Info: 03 292 51 15 - 03 230 17 51 | museum@heemkundeberchem.be

www.facebook.com/heemkundeberchem
Zoek ons op
Een voorsmaakje van de expo?
Scan de QR-code of ga naar:
www.heemkundeberchem.be

Museum

De Leeuwerik onder de loep genomen...

Vraagt u zich af bij het bekijken van de foto op onze middenpagina's waar deze straat lag? Kent u de Leeuwerik of hebt u al gehoord van de Leeuwerikstraat?

In onze collectie glasnegatieven hebben we een unieke onbekende foto teruggevonden. Het is een foto van de Leeuwerikstraat gezien vanaf het Molenveld. Op deze foto kun je duidelijk zien dat de Leeuwerikstraat een voetpad was dat de naam van een straat kreeg toegewezen nadat er aantal gezinnen zich hadden gevestigd. Door de datering van het glasnegatief weten we intussen dat de fotoreeks, die we voor 95% als glasnegatief in onze collectie hebben, dateert van 1913.

Doordat we deze collectie glasnegatieven hebben gedigitaliseerd, kunnen we nu een aantal foto's in een veel betere Hoge Definitie-kwaliteit tonen dan daarvoor.

Wil u deze nieuwe foto's van dichtbij bekijken? Bezoek dan onze expo **"De Leeuwerik onder de loep genomen..."** Nog te bezoeken tot 31 december elke 2de en 4de zondag van de maand van 14 tot 17 uur in ons Zoldermuseum Schaliënhoef op het Rooiplein 6 te Berchem (Park West - La Piazza). Tot dan!!

Bent u verhuisd of gaat u binnenkort verhuizen?

Vergeet dan niet uw adreswijziging tijdig mee te delen aan onze redactie en ontvang ons tijdschrift Heemtenberg op

uw nieuwe adres! Contacteer ons op 03 230 17 51

of via e-mail heemtenberg@heemkundeberchem.be

Op zoek naar...

door Alex Elaut

30 jaar Kerststallententoonstelling

In de Sint-Willibrorduskerk van Berchem wordt voor de 30ste maal een kerststallententoonstelling opgebouwd. Wie heeft er nog mooie foto's van de vroegere tentoonstelling of buitenkerststal onder de beukenboom?

Op stap met de Maria's

Ik zoek ook nog foto's voor een brochure van het district Berchem over de Berchemse gevelmariabeeldjes in meiversiering of inhuldiging. Ook foto's van een processie met het beeld van Sint-Willibrordus of Sint-Hubertus of foto's van de Bedevaart naar Scherpenheuvel zijn ook welkom!

Kasteel Vogelenzang of Park Latinie

Na lang zoeken heb ik toch eindelijk een afbeelding gevonden van het kasteel Vogelenzang of Park Latinie. Tot 1912 op Berchems grondgebied.

De familie die bekend was in de Diamantsector ligt begraven onder een grote obelisk op het kerkhof van Berchem.

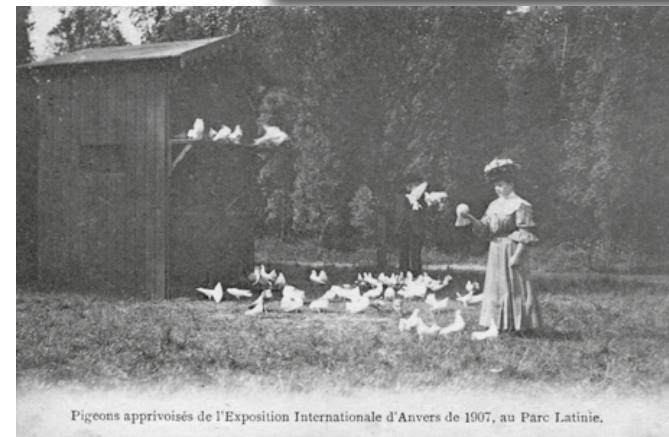
Het kasteel is afgebroken rond 1910 kort na de aankoop van de Stad Antwerpen. De postkaarten heb ik gevonden in Duitsland via internet. Nu is er wel een merkwaardige bij met het opvolgende opschrift: *Pigeons apprivoisés de l'Exposition Internationale d'Anvers de 1907, au Parc Latinie.*

De kunstschilder Jozef Posenaeer heeft verschillende pastels en schilderijen gemaakt van het domein. Ook vermoedelijk rond 1907-10. Zijn vader was een bekend duivenmelker in Borgerhout en voorzitter van de Duivenbond aldaar. Er is zelfs een duif naar hem genoemd, De Posenaeer.

Was er in het domein dikwijls een Internationale Duivententoonstelling en mocht zoonlief dan in het domein schilderen? Wie weet hier meer over?

Wie kan ons helpen? Gelieve dan contact op te nemen met Alex Elaut: e-mail: alex.elaut@scarlet.be of op het nummer **0478 311253** of met onze redactie:

e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be of op het nummer **03 2925115** bij Paul Gysen.

Inleiding bij “De Groote Oorlog” (deel 7)

door Paul Gysen

Waarom nu nog een inleiding bij deze reeks? Het antwoord is redelijk simpel. Deel 7 bespreekt de “Slag der Zilveren Helmen”. Deze veldslag bij Halen tegen Diest is toch niet echt een belangrijke en beslissende veldslag geweest voor de Groote Oorlog. Buiten het feit dat het de laatste grote cavaleriecharge is geweest op het Europese vasteland, is deze inderdaad niet zo echt wereldschokkend of veranderend geweest voor het verdere verloop van de Eerste Wereldoorlog.

De Slag bij Halen is in vergelijking tot andere acties in de Eerste Wereldoorlog vrij goed gedocumenteerd. De beroemde foto's van het slagveld werden kort op de gevechten genomen en gingen de wereldpers rond. De glasnegatieven worden momenteel bewaard in de Bain-collectie van de Library of Congress. Een overlap in afbeeldingen kan men terug vinden in Gallica (l'Agence Meurisse, 1914), de digitale erfgoedbeeldbank van de Bibliothèque nationale de France. Andere foto's van Halen werden genomen door de Belgische korporaal Jean Pecher. Zijn reeks werd vrij gelijktijdig gemaakt en tonen onder meer de buitgemaakte ‘zilveren helmen’ en Duitse krijgsgevangenen in Diest. Pecher's foto's worden bewaard in de collectie van het Liberaal Archief.

De gebruikte foto's voor dit deel komen zowel uit de Bain-collectie uit de VS en eveneens uit het Liberaal Archief, andere foto's werden terugvonden op het internet via Google (afbeeldingen), op Wikipedia of andere vrij te gebruiken websites.

Ook wat de informatie betreft heb ik me voor de nabespreking gebaseerd op de publicatie van het Ministerie van Landsverdediging - Generale Staf, “*Het Gevecht bij Haelen - 12 Oogst 1914*”, dat uitgegeven werd in 1936 en digitaal beschikbaar op www.flandrica.be. Het is een officieel gedetailleerd verslag van het gevecht en de slagorde van die dag.

Voor verdere informatie kunt u terecht via volgende websites:

Museum: <http://www.slagderzilverenhelmen.be/>

Info: <http://www.erfgoedplus.be/dossier/limburg-1914-1918/slag-bij-halen>

Heldendicht: <http://www.flandrica.be/flandrica/items/show/1087>

Generale Staf: <http://www.flandrica.be/flandrica/items/show/1093>

Bain-Collectie: <https://www.loc.gov/search/?in=&q=haelen&new=true&st=>

Liberaal Archief: [http://www.liberaalarchief.be/Fotocollectie/Jean_Pecher - De Slag der Zilveren Helmen/album/index.html](http://www.liberaalarchief.be/Fotocollectie/Jean_Pecher_-_De_Slag_der_Zilveren_Helmen/album/index.html)

“De Groote Oorlog” - geschiedkundig (deel 7)

door Walter Gysen

De strijd aan de Getestelling

Nadat de forten van Luik gevallen waren moesten de Belgische troepen zich terugtrekken en de verdediging van de Getestelling en de forten van Namen op zich nemen.

De Getestelling - Poging tot Duitse doorbraak rond Tienen

De Getestelling was bedoeld als voorlopige verdediging om de Belgische troepen de mogelijkheid te geven zich terug te trekken naar de vesting Antwerpen. De gevechten grepen plaats tussen 10 en 18 augustus 1914.

Generaal Leman, bevelhebber van de forten van Luik had de 3de legerdivisie bevel gegeven om zich terug te trekken vanaf 6 augustus 1914 naar de streek van Hoegaarden tussen de 1ste legerdivisie in Tienen en de 5de legerdivisie in Geldenaken. Ze werd gesteund door een cavaleriedivisie.

De Duitse 2de Cavaleriedivisie kreeg de opdracht de Belgische verdediging af te tasten van de 1ste legerdivisie en desnoods door te stoten. De 4de Cavaleriedivisie kreeg dezelfde opdracht maar dan in de buurt van Geldenaken tegen de Belgische 5de divisie.

Gen. der Kavalerie Georg von der Marwitz
Bevelhebber 2e Duitse Ruitserijkorps

Lt.-Gen. Léon de Witte
Bevelhebber Belgische Ruitserijdivisie

Na verschillende aanvalsgolven die telkens werden afgeslagen moesten de Belgen zich terugtrekken wegens gebrek aan mitrailleurs en gevaar van omsingeling. Er werd teruggetrokken op de rest van de 1ste divisie met een zware verdediging “de grote wacht” op een heuvelkam. De Belgen hielden stand en nadat een Duits verkenningsvliegtuig opmerkte dat de 1ste legerdivisie zich had ingegraven, werden de aanvallen afgebroken. De 4de Cavaleriedivisie kon de hoofdstelling van de 5de legerdivisie terugdrijven, maar moest zich eveneens terugtrekken naar Sint-Truiden.

Slag van Halen - 12 augustus 1914

De Duitsers hadden speciale aandacht voor een doorbraak bij Halen omdat deze plaats toegang gaf tot wegen naar Diest, Leuven en Tienen en ook tot de spoorlijn Diest-Tienen. Als ze tot daar geraakten werd de terug-

Karabinier-Wielrijder bijgenaamd “Zwarte Duivel” door de Duitse troepen.

tocht van het Belgisch veldleger naar Antwerpen onmogelijk gemaakt.

Ook de Belgen zagen het gevaar en stuurden versterkingen naar deze belangrijke plaats. Het dorp werd verdedigd door Belgische cyclisten.

Rond 8 uur opende deze brigade het vuur op enkele Duitse verkenners.

De Duitsers hadden er niet minder dan een volledig cavaleriekorps, bestaande uit zes regimenten voor over om hier aan te vallen.

Duitse infanterie viel de Karabiniers-wielrijders aan, maar deze hielden voorlopig stand in hun verschansing in een brouwerij aan de Getebrug.

De Duitsers zetten hun artillerie in en daardoor moesten de Belgen zich terugtrekken over de Gete nadat ze de brug hadden opgeblazen.

De Belgische infanterie nam nieuwe posities in aan de spoorwegdijk van de lijn Diest-Tienen.

Door het gebruik van slechte springstof was de Getebrug niet helemaal vernield en met wat oplapwerk kon de Duitse cavalerie gebruik maken van de brug om de Gete over te steken. De cyclisten hielden echter stand en dreven de Duitsers terug.

De herstelde Getebrug in Halen na de slag.

Intussen nam de Belgische artillerie Halen onder vuur. Hun geschut was echter gericht op de brug. Spijtig genoeg waren ze niet op de hoogte dat het Halense centrum volgepropt was met Duitse cavaleristen.

Omdat het te gevaarlijk was om cavalerie uit te sturen op de Belgische cyclisten, werd de Duitse infanterie terug ingeschakeld.

De Belgische verdedigers trokken zich rond de middag onder zware druk terug en namen stelling op ongeveer enkele honderd meter voor de hoofdverdediging van de Belgische lancersregimenten. Een zeer moeilijke positie bleek later. Ze lagen in open veld zonder voorbereide stellingen.

De Belgische cavalerie was afgestegen en wachtte de aanvallers te voet op.

Belgische lancers wachtten de Duitse troepen op.

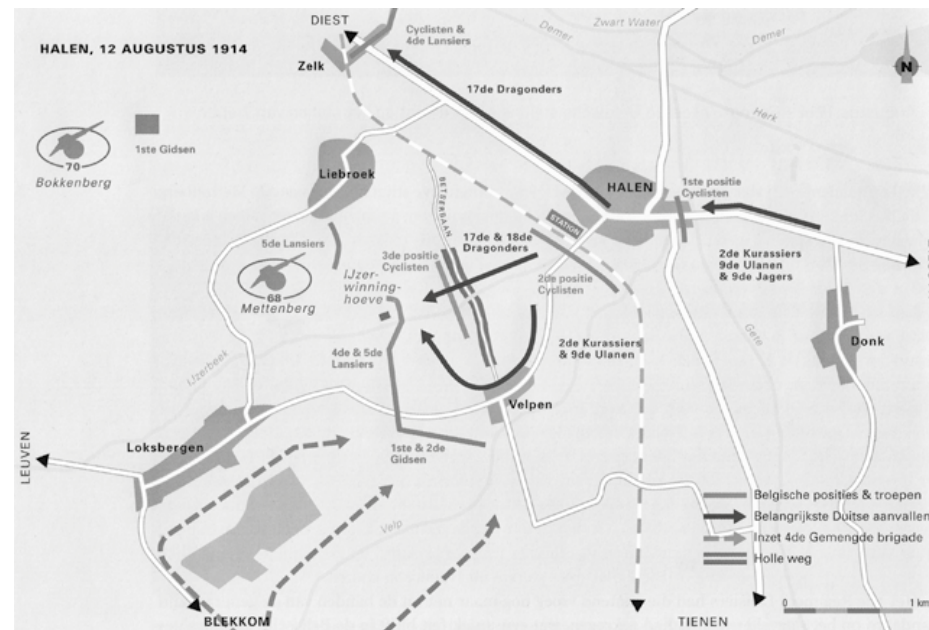
Een mitrailleurstelling van het 7de Linieregiment in open veld.

~ 1e Regiment Gidsen ~

▲ Over het open veld naar de rand van een bos op zoek naar beschutting.

Aan de rand van dit zelfde bos bevinden zich al Gidsen die er hun bivakplaats hebben. Op de foto links kun je achteraan deze bivak bemerken. ➤

Plan van de Slag bij Halen met de Belgische en Duitse troepenbewegingen.

De Duitsers wilden komaf maken met de tegenstand en besloten tot een cavaleriecharge met de blanke sabel. Het terrein was echter niet geschikt hiervoor zodat ze slechts per 4 konden chargeren. Vanuit het dorp Zelk werden ze vurig verwelkomd door cyclisten en lanseniers, zodat een derde van de Duitsers gedood, gewond of gevangen genomen werd.

Een escadron van het 4e of 5e Regiment Lanciers in galop richting slagveld.

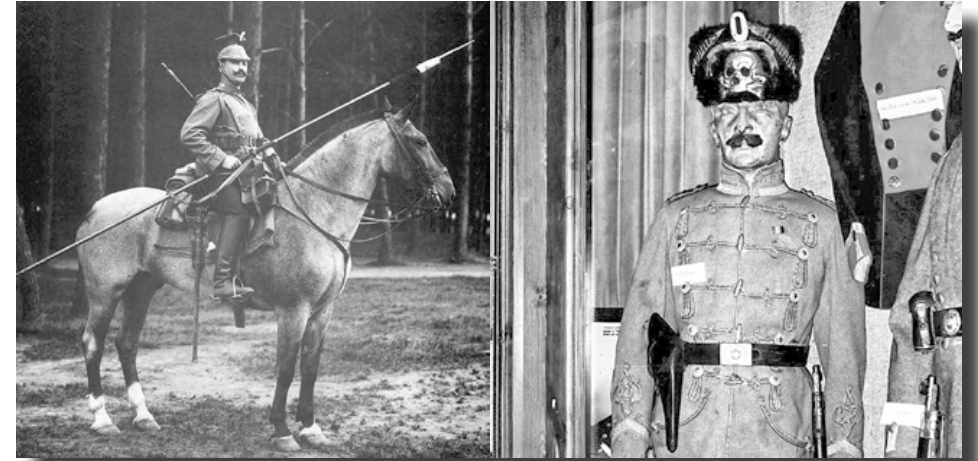
Belgische artillerie op weg naar hun stelling en wanneer op post, tijd voor observatie.

Via een tweede overgang over de Gete begonnen ook Duitse cavalerie-charges op de Belgische artilleriestelling op de Mettenberg. Deze charges moesten telkens doorbreken door de infanteriestelling van de Belgische cyclisten. Ook op de terugtocht moesten ze hier passeren.

In totaal chargeerden de Duitse dragonders, ulanen en kurassiers 12 maal. Deze charges verliepen chaotisch om verschillende redenen. Ze moesten een holle baan kruisen die op afstand niet zichtbaar was en waar paarden en ruiters instorten. Bovendien was een charge nog in volle gang als er reeds een volgende van start ging. Als al deze punten overwonnen werden, stonden ze voor de verdediging van de Belgische Lansiers en Gidsen die hen op geweervuur onthaalden. De gevechten duurden tot de avond.

Belgische uniformen in Halen: Carabiniers-Cyclisten - Gidsen - Lanciers
(collectie Museum van het Kamp van Beverlo /traditiezaal Karabiniers-Cyclisten)

Links: Duitse Uhlaan te paard.

Rechts: Uniform van Doodskophussaar - 2e Regt. LeibHussaren (foto museum Halen).

De slag bij Halen was de laatste cavallerieslag die op het westelijk front werd uitgevochten. Na de oorlog werd er nog lang in België na gedebatteerd wie de slag gewonnen had. De Belgische cavalerie of de Belgische infanterie. De slag bij Halen werd later voorgesteld als een Belgische overwinning. Dat was betwistbaar en nu nog altijd onzeker. Er sneuvelden bij de Belgen ongeveer 170 man. De Duitsers telden 150 doden.

Na de gevechten...

Dode paarden bij de vele in alle haast opgeworpen barricades. Hun tuig en zadel werd reeds verwijderd.

Het was echter belangrijk dat het Belgisch leger zonder buitenlandse hulp de Duitsers tijdelijk een halt kon toeroepen. Omdat men na de gevechten enkele Duitse kurassiershelmen vond met zilverbeslag, werd de slag bij Halen “De Slag der Zilveren Helmen” genoemd.

▲ 2 Belgische infanteristen met buitgemaakte Duitse kurassiershelmen op hun hoofd.

◀ Ook de gesneuvelde paarden werden begraven.

Gesneuvelde Belgische Lanciers en dode paarden in een hoek van het slagveld te Halen.

Duitse doorbraak bij Tienen

Na de slag bij Halen werd door de Duitse cavalerie nog doorbraakpogingen gedaan langs de Gete-linie maar zonder succes. De Belgische cavalerie bleef over de ganse linie waakzaam.

Na de overgave van het laatste fort van Luik op 16 augustus 1914 kon het gros van de Duitsers doorstoten en op 18 augustus 1914 een grootse aanval op de linkerzijde van de Getelinie uitvoeren.

De Belgische cavaleristen konden geen stand houden tegenover de Duitse overmacht. Rond 9 uur waren de Duitsers reeds doorgebroken in Budingen, Geetbets en Halen. De cavaleriedivisie moest zich terugtrekken en het gevaar bestond voor een omsingeling of om afgesneden te worden van het nationale bolwerk Antwerpen.

Ook in het centrum bij Tienen werd de Gete-stelling doorbroken. Duitse infanterie gesteund door artillerie bracht het 22ste Linieregiment zware verliezen toe. Koning Albert I besloot om het hoofdkwartier van Leuven over te brengen naar Mechelen. Hij beval de terugtocht tot achter de

Dijle. Een brigade van de 3de Legerdivisie moest de aftocht dekken en de Duitsers zoveel mogelijk ophouden. Dit leidde tot represailles tegenover de burgerbevolking en Belgische krijgsgevangenen die door de Duitsers beschouwd werden als *franc-tireurs* (vrijeschutters). We komen hier later op terug.

Augustus 1914 - Geïmproviseerde stelling van het 22ste Linieregiment met uitzicht op het Station van Tienen. (Foto: KLM)

Nadat ook de Dijlelinie niet meer te houden was, besloot

de Koning op 19 augustus 1914 tot de algemene terugtrekking naar het nationale bolwerk Antwerpen. Deze beslissing was gebaseerd op foute berichten en inlichtingen en leidde tot kritiek van de Franse legerleiding, die ervan uitging dat de Belgen zich plooiden naar de Franse troepen.

In spoedmarsen soms dag en nacht trokken de Belgen zich terug en bereikten op 20 augustus 1914 de buitenste fortengordel van de Antwerpse vesting dit zonder merkelijke verliezen. Dekkingstroepen verdeeld in kleine eenheden trachten de Duitsers zoveel mogelijk tegen te houden. Ze vuurden vanuit dekking en trokken zich daarna zo vlug mogelijk terug. Ook hier moesten de omliggende dorpen het bekopen omdat de Duitsers beweerden met *franc-tireurs* te maken te hebben.

▲ Bereden artillerie

Mitrailleursectie met hondenkarren om de mitrailleurs te transporteren ➤

Terugtocht van de 2de Divisie na de slag bij Halen

Brussel werd als “open stad” onverdedigd aan de Duitsers overgeleverd. Het Belgisch veldleger was ondergebracht in Antwerpen. Ministeries, parlement en de koninklijke familie vonden hier eveneens een onderkomen. Antwerpen kon echter door de Britten niet bevoorraadt worden omdat neutraal Nederland de Westerschelde had afgesloten.

Vermits de Duitsers volgens het Schlieffen-Moltkeplan een zwenkbeweging richting Franse grens maakte werd voorlopig het Belgische leger niet verontrust. □

Geraadpleegde bronnen :

14-18 – Oorlog in België van Luc De Vos, Tom Simoens, Dave Warnier en Franky Bostyn - uitgeverij Davidsfonds Leuven, 2014.

Slag der “Zilveren Helmen”

Slagorde in Halen op 12 augustus 1914

2e Duitse Ruitserijkorps

2e Cavaleriedivisie

5e Kavaleriebrigade

2e Regiment Dragonders

3e Regiment Ulanen

8e Kavaleriebrigade

7e Regiment Kurassiers

12e Regiment Huzaren

Leib-Husarenbrigade

1e Regiment Leib-Husaren

2e Regiment Leib-Husaren

35e Regt. Bereden Veldartillerie

4e Afdeling Machinegeweer

4e Bataljon Jagers

Aantal manschappen en paarden:

5870 officieren en manschappen

4870 paarden

4e Cavaleriedivisie

3e Kavaleriebrigade

2e Regiment Kurassiers

9e Regiment Ulanen

17e Kavaleriebrigade

17e Regiment Dragonders

18e Regiment Dragonders

18e Kavaleriebrigade

15e Regiment Huzaren

16e Regiment Huzaren

3e Regt. Bereden Veldartillerie

2e Garde-Afdeling Machinegeweer

9e Bataljon Jagers

Aantal manschappen en paarden:

5350 officieren en manschappen

4588 paarden

Totaal getalsterkte: 11220 personeel en 9458 paarden

Belgische Cavalerie Divisie

1e Brigade

1e Regiment Gidsen

2e Jagers-te-paard

(sectie mitrailleursgeweer)

2e Regiment Gidsen

1e Jagers-te-paard

(sectie mitrailleursgeweer)

2e Brigade

4e Regiment Lanciers

(4 eskadrons)

5e Regiment Lanciers

(4 eskadrons)

Groep Rijdende Artillerie

(3 batterijen)

Bataljon Karabiniers-Cyclisten

(3 compagnies)

Sectie Hotchkiss (Mitrailleurs)

Cie. Pioniers-Pontoniers Cyclistes

Sectie Telegrafisten-Fietsers

Vervoerskorps

Getalsterkte van de Belgische Cavaleriedivisie op 11 augustus 1914

	Officieren	Manschappen	Mitrailleurs
1e Gidsen	34	574 sabels	2
2e Gidsen	34	564 sabels	2
4e Lanciers	32	587 sabels	
5e Lanciers	30	502 sabels	
Fietstroepen	14	450 geweren	2
Pioniers-Pontoniers Fietstroepen	4	190 geweren	
Rijdende Artillerie	6	370 mannen	12 kanonnen
Totaal	3391 manschappen		

Eenheden van de Belgische 4e Gemengde Brigade

- 4e Linieregiment (1e en 3e Bataljon - 6 Compagnies)
- 24e Linieregiment (1e, 2e en 3e Bataljon - 11 Compagnies)
- Compagnie Maxim-Mitrailleurs
- Compagnie Hotchkiss-Mitrailleurs
- Artillerie der 4e Gemengde Brigade (7e, 8e en 9e Batterij)

De getalsterkte op 11 augustus 1914 was normaal gezien 100 officieren en 5000 manschappen. Op het slagveld, na een snelle mars in een verzengende hitte, kwamen er hiervan slechts in totaal 65 officieren en 3180 soldaten aan. Een tekort van 1855 manschappen, niet alleen mensen waren bezweken aan de verzengende hitte van die dag maar ook de honden die de mitrailleurs op karren voorttrokken. Deze honden werden aan de plaatselijke bevolking overgedragen ter verzorging en de karren werden verder getrokken door manschappen.

Totaal Belgisch militair dispositief in Halen

	Officieren	Soldaten	Mitrailleurs	Kanonnen
Cavaleriedivisie	154	3237	6	12
4e Gem. Brigade	65	3180	12	12
Subtotaal	219	6417	18	24
Totaal overzicht	3391 manschappen		18 mitrailleurs	24 kanonnen

Uniek moment op 12 augustus 1914 vóór de slag

De Slag bij Halen was een symbolisch hoogtepunt in de militaire geschiedenis van België, voor het eerst werd er een Standaard op het slagveld aan een eenheid gegeven.

In de vroege morgen van 12 augustus 1914 werd de 2de Brigade (4e Lanciers en 5e Lanciers) op een vlakte ten zuiden van Loksbergen verzameld. Luitenant-Generaal DE WITTE ging over tot de grote ceremonie, het 5e Regiment Lanciers was ten velde getrokken zonder Standaard: *“Het Regiment 5e Lanciers is hoogstwaarschijnlijk het enige Belgische Regiment dat zijn Standaard ontving op het slagveld.”*

Tijdens de ceremonie geeft hij de Standaard aan de Generaal-Majoor Proost, Commandant van het Regiment 5e Lanciers. Dit was enkele uren voor de vuurdoop.

“Lanciers van het 5de Regiment der Lanciers, ik heb U de eer deze Standaard, namens de Koning, in handen te geven van uw Korps-commandant, die er voortaan zal over waken. De oorlogsmoed die ik in uw ogen lees, de dapperheid, de geest van tucht en volharding, waarvan ge mij de bewijzen leverde sedert het begin van de veldtocht, zullen mij van grote zorg zijn dat gij bij machte bent de zending, waarmede gij belast werd, te vervullen. De grond die wij betreden, deze aarde, vruchtbaar geworden door het bloed van onze vaderen, moet Belgisch blijven, zolang wij leven zal de vijand er geen vaste voet krijgen. Lanciers van het 5de Regiment, zweert met mij te zullen sterven tot de laatste man, liever dan de militaire eer met de voeten te treden.

Waarschijnlijk zullen wij vandaag aangevallen worden. Ik wil dat wij overwinnen, maar indien dit de wil is van de voorzienigheid, hoop ik aan de vijand te mogen tonen hoe een Belgisch Generaal moet sterven.”

Na deze indrukwekkende plechtigheid werd het 5de Regiment Lanciers ontplooid te voet.

De slag bij Halen en de “Zilveren Helmen”

De Slag bij Halen was zeker kenmerkend voor de militaire geschiedenis in het algemeen en niet alleen voor België. Het was namelijk de laatste cavaleriecharge op het Europese vasteland.

Eentje die deed terugdenken aan een eerder moment in onze Belgische geschiedenis... de Guldensporenslag. Ook deze keer had het voetvolk, in dit geval de infanterie en ook wel de Belgische cavalleriesoldaten die bij Halen te voet vochten, het ridderleger te paard - de Duitse Dragonders en Kurassiers met hun met zilver beslagen helmen verslagen.

Net zoals we het hier omschrijven zo dacht vermoedelijk ook August Cuppens, pastoor van Loksbergen, hieraan toen hij in november 1914 het heldendicht schreef over de slag. Hij droeg dit op aan zijn vriend, Modest Jorissen, schepen van Loksbergen. Modest Jorissen had de taak om zich genomen om de dag zelf, na de gevechten de gewonde soldaten op het slagveld terug te vinden en hen weg te brengen voor verzorging. Ook de 2 dagen na het gevecht zocht hij in de zengende hitte op het slagveld naar de intussen ontbindende lijken van de gesneuvelden om ze op een waardige en eervolle manier te begraven.

Hiernaast ziet u een helm van het Duitse 2de Regiment Kurassiers, zonder veldbescherming. Eens mooi opgepoetst kun je de metalen blinkende kleur makkelijk verwarren met de mooie glans van gepoetst zilver. De helm is te bezichtigen in het Museum Slag der Zilveren Helmen bij Halen.

Op YouTube bij Cinematek (Koninklijk Belgisch Filmarchief) kun je over deze slag een film bekijken: “*Tragische en glorievolle verjaaringen - Haalen 12 Oogst 1914*” | internetadres: <https://youtu.be/QUHHCACDxQw>

Paul Gysen □

In 2016 bestaat de parochie van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars en de Heilige Lodewijk 90 jaar en is de gelijknamige kerk 80 jaar ingewijd.

Dat wordt gevierd met een dubbelactiviteit in de kerk: op 4 en 5 juni had een succesvolle expo plaats rond leven en werk van kunstenaar Frans Jochems, op **zondag 18 september om 10 uur gaat vicaris Bart Paepen – namens onze bisschop Johan Bonny – voor in een feestelijke eucharistieviering**, in concelebratie met pastores van vroeger en nu:

- de erepastors Hugo Verhulst en Jef Barzin,
- de oud-onderpastors Hans Eelens, Stan Lambaerts en Leo Van Doninck,
- de huidige celebranten Gaston Suls en Charles Verhezen,
- de diakens van de federatie: Theo Decker (federatiecoördinator en De Verrezen Heer), Johan Dierckx (OLVM) en Jean-Marie Houben
- plaatselijke gebedsvoorgangsters: Mia Verbanck en Jozefa Vangoidsenhoven
- m.m.v. het parochiekoor en de Schola gregoriana
- m.m.v. alles beschikbare lectors en acolieten

Van harte welkom!

Meer info hierover:

<http://www.kerknet.be/parochie-onze-lieve-vrouw-middelaars-en-heilige-lodewijk-berchem/artikel/jubelfeest-90-80>

Meer informatie over de geschiedenis van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars:

<http://archieff.kerknet.be/parochie/76/>

KOWALCZYK

sanitair - elektriciteit - verwarming - ventilatie

+32(0)476 686 817

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios
DE LUCA

Statiestraat 13
2600 Berchem
03/239.24.54

www.heliosberchem.be